

Reacties op ‘Professionaliteit van docenten moderne vreemde talen’ van Erik Kwakernaak met een nawoord van de auteur zelf

In het juninummer van *Levende Talen Tijdschrift* plaatsten we een artikel van Erik Kwakernaak, getiteld ‘Professionaliteit van docenten moderne vreemde talen’. In dit artikel zet de auteur uiteen dat het met de professionaliteit van docenten moderne vreemde talen maar matig gesteld is. Kenmerkend daarvoor is het doeltaalgebruik in de klas. Werd dit vroeger van groot belang geacht, met de komst van de communicatieve aanpak is dit eerder af- dan toegenomen, aldus Kwakernaak. Door de situatie van vandaag de dag in een historisch perspectief te plaatsen probeert de auteur te achterhalen hoe dat komt. Wat leefde en wat leeft er voor een professioneel zelfbeeld onder Nederlandse mvt-docenten in het voortgezet onderwijs? Hoe vond en hoe vindt ‘de’ mvt-docent dat een goede mvt-docent moet zijn? De auteur hoopte met zijn tekst een aanzet tot discussie te geven en dat is gelukt, want er kwamen vier reacties binnen die we hieronder graag opnemen. Daarna volgt een nawoord van Erik Kwakernaak op deze reacties.

Tweetalig onderwijs: nieuwe mogelijkheden voor doeltaalgebruik?

Christien van Gool

Er is weinig in te brengen tegen datgene wat Erik Kwakernaak schrijft – ik denk dat het een goede schets is van hoe het talenonderwijs zich heeft ontwikkeld en hoe bepaalde zaken historisch zijn gegroeid.

Doeltaalgebruik speelt een belangrijke rol in het vreemde-talenonderwijs, of zou dat moeten zijn. En zoals Kwakernaak beschrijft komen nieuwe ideeën over lesgeven, zoals meer zelfstandig werken, de studiehuisgedachte en de docent als coach, meestal niet overeen met de praktijk van de docent die toch in hoofdzaak als voorbeeld dient in het gebruik van de vreemde taal en klassikaal lesgeeft. Opvallend is daarbij hoe slaafs docenten vaak zijn: we volgen braaf de boekjes (‘de methode’) en naarmate daarin steeds meer instructies in het Nederlands verschenen (want anders kunnen de leerlingen de opdrachten niet zelfstandig uitvoeren), zijn docenten hun onderwijs ook steeds meer in het Nederlands gaan geven. Literatuuronderwijs is hoe langer hoe meer het domein geworden van docenten Nederlands of CKV en losgekoppeld van de taal.

Een ontwikkeling die Kwakernaak echter over het hoofd ziet is de ontwikkeling van het tweetalig onderwijs in Nederland (zie hierover het themanummer van *Levende Talen Magazine* van september 2004).

Opmerkelijk is dat Nederland hierin voorop loopt in vergelijking met landen om ons heen; terwijl we op veel terreinen als talendocenten achter de feiten aanlopen, vervullen we hierin een vooruitstrevende rol (zie het proefschrift van G.H. Onk *De Europese integratie als bron van onderwijsinnovatie*, Alkmaar 2004).

Het zou best wel eens zo kunnen zijn dat veel docenten die doeltaalgebruik belangrijk vinden in tweetalig onderwijs een mogelijkheid zien om hun ideaal te verwezenlijken. Iets wat ze in de huidige manier van lesgeven moeilijk meer kunnen verkopen, lukt met tweetalig onderwijs wel, mét steun van ouders en schoolleiding.

Het Europees Platform stelt als eis dat 50 procent van alle lessen in het Engels (of Duits) gegeven moet worden om aan de standaard te voldoen en er is niemand die daar moeilijk over doet. Daar lukt het blijkbaar wel om de doeltaal te gebruiken.

Uit onderzoeken blijkt dat tweetalig onderwijs succesvol is (tenminste voor de vwo-leerlingen die nu tweetalig onderwijs volgen). Moeten we ons vreemde-talenonderwijs dus helemaal over die boeg gaan gooien of zou dat een slechte ontwikkeling zijn?

Onvoldoende visie en: waar is de leerling?

Jacques Haenen en Gerrit Jan Koopman

Het artikel van Erik Kwakernaak bespreekt vanuit verschillende invalshoeken het wel en wee van mvt-docenten in verleden, heden en toekomst. Het artikel is goed en levendig geschreven en heeft het karakter van een pamflet: het is op onderdelen tegendraads en

provocerend. Het zal veelsoortige reacties oproepen, reacties van bewondering, instemming, herkenning, maar zeker ook verontrusting.

We willen echter ook een kanttekening plaatsen omdat het artikel bij ons twijfels oproept over de wijze waarop het beroep van mvt-docent aan de orde wordt gesteld. Belangrijke thema's komen niet aan bod en wat er besproken wordt, staat enigszins los van elkaar. Dat komt omdat het artikel geen algemeen kader aangeeft van waaruit het schoolvak bekeken wordt. Daardoor worden ook de leerlingen nauwelijks genoemd en blijft de professionele groei van docenten onderbelicht.

Visie op het schoolvak

Het artikel is opgebouwd rond de stelling dat het gebruik van de doeltaal in de les het centrale beroepsideaal is van de mvt-docent. Dat lijkt ons wat beperkt. Natuurlijk is doeltaalgebruik een belangrijk uitgangspunt voor elke mvt-les, zo niet dan wordt het maar 'een armetierige les', zoals Kwakernaak dat noemt. Maar hij gaat verder niet in op de rol die de doeltaal speelt als didactisch instrument in de klas. Hoe gebruik je de doeltaal gedifferentieerd naar schoolsoort, niveau en leerjaar? Hoe ga je om met verschillen tussen leerlingen, hoe leer je leerlingen om te gaan met een vreemdtalige context in de klas? Allemaal vragen die Kwakernaak laat liggen, een gemiste kans, te meer omdat hierover inmiddels veel bekend is vanuit de onderwijspraktijk op tweetalige scholen in Nederland. Aan de hand daarvan kun je aangeven wat de doelen zijn van taalonderwijs en hoe die bepalen wat er in de klas gebeurt. Impliciet stelt Kwakernaak dat natuurlijk ook wel: taalonderwijs is gericht op communiceren; taal is gereedschap, wat betekent dat leerlingen in de dagelijkse lespraktijk 'strategisch en taakgericht' bezig zijn met zinvolle activiteiten die tot stand komen op basis van de integratie van de vier taalvaardigheden. Doeltaal =

voertaal speelt hierbij een funderende rol, maar is niet alleen zaligmakend bij het aan het werk zetten van leerlingen.

Lesgeven vanuit leerpsychologisch perspectief
Dat brengt ons bij de leerlingen. Is het niet merkwaardig dat leerlingen amper aan bod komen in Kwakernaaks aanbevelingen? Alleen onder het kopje *motivatie* in het historische overzicht is plaats voor leerlingen, en dan nog in een negatieve context, namelijk omdat ze minder volgzzaam, ongemotiveerd en 'ontremd' zouden zijn. Kwakernaak gaat verder niet in op wat het betekent om leerlingen een positieve en productieve rol te geven in de klas. Want dát is natuurlijk de basis van activerende didactiek, namelijk dat docenten tijdens de les ruimte geven aan de mening en inbreng van leerlingen. Dat vraagt om veel interactie tussen leerlingen en docent, maar ook tussen leerlingen onderling. En om die interactie vanuit leerpsychologisch perspectief vruchtbaar te maken, moeten de resultaten van die interactie steeds geconcretiseerd worden, zodat ze zichtbaar worden als leerproducten van en voor alle leerlingen in de klas. Dat kan variëren van een paar aantekeningen op het bord die plenair besproken worden tot schrijfpoddrachten waarbij de leerlingen elkaars werk beoordelen. Slim en effectief omgaan met die variatie en het leerpsychologisch inzetten van al die leerproducten maken deel uit van het didactische handwerk van een mvt-docent.

De professionele groei van docenten

De ontwikkeling van dat didactische handwerk is pas echt een meerjarenplan. Kwakernaak bespreekt niet hoe professionaliteit van docenten tot stand komt en welke fasen daarin van belang zijn. Voor beginners is professionaliteit een heel ander thema met andere uitdagingen dan voor ervaren docenten. Voor ons als lerarenopleiders is het belangrijk dat de opvang en professionele ontwikkeling van

beginnende docenten op school goed geregeld zijn. Er is gericht personeelsbeleid op scholen nodig om de beginnende docenten die vanuit de opleiding (samen met stagescholen en schoolpracticumdocenten) goed zijn voorbereid op de lespraktijk in hun eerste baan op te vangen en te begeleiden. Natuurlijk beschikken veel scholen inmiddels over goede begeleidingstrajecten, maar het is duidelijk dat er in de praktijk nog veel winst kan worden geboekt bij de opvang van beginnende docenten. De vaardigheden die bij dit type begeleiding horen zouden ook onderdeel moeten zijn van de professionaliteit van ervaren mvt-docenten.

Onze kanttekeningen nemen uiteraard niet weg dat we Kwakernaaks artikel met veel plezier en instemming gelezen hebben. We gaan het ook zeker inzetten als leesvoer voor onze studenten ter bezinning op de praktijk die hen te wachten staat. Want Kwakernaak maakt natuurlijk wel goed zichtbaar dat taal-didactiek een vak apart is.

Criteria voor professionaliteit: welke?

Tineke Ris

'De definitie en interpretatie van het begrip lerarenprofessionaliteit is een product van een bepaalde tijd en is steeds aan verandering onderhevig. Opvattingen over (leraren-) professionaliteit zijn sociaal bepaald en worden geconstrueerd door verschillende actoren, zoals de leraren zelf, politici, onderwijskundigen, ouders en verschillende belangengroepen.' (K. van Veen, *Teacher's emotions in a context of reforms*, Dissertatie Katholieke Universiteit Nijmegen, 2003)

In het eerste deel van zijn artikel 'Professionaliteit van docenten moderne vreemde talen' geeft Kwakernaak een uitstekend overzicht

van de verschillende opvattingen over professionaliteit van mvt-docenten sinds het midden van de 18de eeuw. Hij doet dit aan de hand van één kwaliteitscriterium van professioneel handelen van mvt-docenten, namelijk het ideaal: doeltaal = voertaal.

Het artikel wordt enigszins onoverzichtelijk op het moment dat Kwakernaak ook andere criteria voor professionaliteit van mvt-docenten noemt: de organisatiegraad van de leraren, de deelname aan activiteiten voor en door de beroepsgroep, het lezen van vakliteratuur en deelname aan nascholing buiten de beroepsgroep. Dit zijn criteria die niet specifiek voor mvt-docenten gelden, maar voor alle professionals.

Het zou voor een discussie over professioneel handelen van mvt-docenten helderder zijn om de criteria voor professionaliteit te koppelen aan de vier vaardigheden en literatuur. Het gebruik van de doeltaal in de klas valt dan onder het kopje luister- en spreekvaardigheid en wordt daarmee in een juister perspectief geplaatst.

Verder hanteert Kwakernaak de organisatiegraad van de mvt-docenten (rond 20%) en de deelname aan activiteiten van nascholing door steeds dezelfde groep docenten (veel *no show*-collega's) als maat voor professionaliteit van mvt-docenten. Het is de vraag of deze geringe betrokkenheid alleen voor mvt-docenten geldt of misschien symptomatisch is voor de hele beroepsgroep. Wellicht beklagen ook andere beroepsgroepen zich over de geringe betrokkenheid van hun beroepsbeoefenaren.

Op het niet-vakgebonden meetinstrument voor professionaliteit van mvt-docenten, de 'nascholing buiten de beroepsgroep', gaat Kwakernaak niet nader in. Toch is juist in literatuur van (semi-)overheidsinstanties de nascholing (coaching) in de niet-vakgebonden domeinen het belangrijkste meetpunt voor lerarenprofessionaliteit. In deze literatuur maakt men een onderscheid tussen een

bepaalde professionaliteit, die zich 'slechts' manifesteert op het terrein van het vakgebied en een uitgebreide opvatting over lerarenprofessionaliteit, namelijk het ontwikkelen van niet-vakgebonden competenties.

In 2004 is door het SBL (Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren) een voorstel met bekwaamheidseisen aan het ministerie van Onderwijs aangeboden, waarbij het gaat om zeven domeinen van professionaliteit:

met leerlingen	met anderen
1 interpersoonlijk	5 met collega's
2 pedagogisch	6 met omgeving
3 didactisch	7 met zichzelf
4 organisatorisch	

Deze domeinen zijn zeer uitvoerig beschreven, maar hebben geen betrekking op specifieke, vakgebonden competenties.

Kwakernaak stipt in zijn artikel erg veel onderwerpen aan en je vraagt je als lezer af, welke boodschap hij precies wil overbrengen. Het gaat hem kennelijk niet alleen om vakgebonden professionaliteitscriteria zoals doeltaal = voertaal, maar ook om niet-vakgebonden criteria en om het geven van adviezen aan mvt-docenten van zowel vakinhoudelijke, algemeen professionele als ook schoolpolitieke aard. Het gaat in dit artikel om diverse aandachtspunten voor de mvt-docenten, die het verdienen afzonderlijk te worden uitgewerkt.

Op zoek naar het juiste evenwicht

Anneke de Vries

Erik Kwakernaak heeft met 'Professionaliteit van docenten moderne vreemde talen' een

helder overzichtartikel geschreven. Hij schetst de historische ontwikkelingslijn waardoor het mvt-onderwijs is geworden zoals het nu is. Er vallen verschuivingen in te ontdekken van grammatica-vertaalmethode naar communicatief onderwijs, van schriftelijk naar mondeling, van receptief naar productief, van taalstructuur naar taalcultuur, van kennis naar vaardigheden. Aan elke wisseling van theoretische overtuigingen dienen de professionele kwaliteiten van de docent zich liefst per omgaande aan te passen. Een onderwijsleertheorie wijzigt sneller dan een generatie docenten. Geen wonder dat zovelen mokken of afbranden. Wat vinden wij docenten nu eigenlijk een goede mvt-docent? Wat vind ik?

Het boek *Methods in English language teaching – frameworks and options* van Waldemar Morton (Prentice Hall International 1988) verraste mij indertijd. Er worden daarin vier verschillende methoden voor het leren van een taal beschreven (receptief, communicatief, reconstructief en eclectisch). Alle vier geïllustreerd met praktijkvoorbeelden en alle vier leidend tot het gewenste einddoel: communicatieve competentie. Die vier verschillende benaderingen hebben echter twee dingen gemeenschappelijk: ten eerste het gemak waarmee de docent de taal hanteert en op een metastandpunt kan analyseren, en ten tweede het accent op de persoonlijke kwaliteit van de docent in het onderwijsleerproces. In het verleden hamerde men vooral op die eerste overeenkomst, tegenwoordig zijn we bezig door te schieten naar dat tweede gemeenschappelijke kenmerk. De waarheid ligt, zoals altijd, in het midden. Maar er is kennelijk een voortdurende slingerbeweging nodig om het juiste evenwicht te bepalen.

Ondertussen bevindt de mvt-docent zich in een baaiert van vaak onwelkome veranderingen, zoals opsplitsing van het vak in deelvakken, verbod op toetsing van grammatica en vocabulaire, accent op vaardigheden, vermindering van urenaantal, studiehuisaanpak, enzovoort.

Waar is ons bos tussen al die bomen?

Toen ik 35 jaar geleden mijn eerste les Frans kreeg, herinner ik me nog goed hoe boeiend ik het vond delen van de mij omringende wereld te kunnen benoemen in het Frans en hoe prachtig dat klonk als je echt je best deed op de uitspraak. Mijn brugklasdocent sprak zelf zo goed als nooit Frans. Hij liet ons verhalen vertellen en die moesten we dan terugleren. Hij sprak over zinsbouw en grammatica en liet ons daarmee schriftelijk oefenen. Een andere docent had een voorkeur voor gatenteksten en trakteerde ons regelmatig op onbegrijpelijke maar mooi klinkende Franse moppen waar hij dan zelf hard om lachte. Nog later kregen we een begenadigde docente, die de merkwaardige maar prima werkende strategie had, om de eerste helft van het lesuur fanatiek met ons te werken om dan in de tweede helft van het lesuur verhalen te vertellen over alles en niks, meestal losstaand van het vak. Maar we leerden ons te barsten, anders vond ze dat ze die tweede helft van het lesuur toch nodig had voor onze taalverwerving. Alle drie docenten kenmerkten zich door kennis van en lol in het vak.

Mijn professioneel zelfbeeld hangt nauw samen met mijn ervaringen als leerling en berust op twee pijlers: een gedegen vakkenkennis, om met de taal te kunnen spelen en een elementair plezier in het overbrengen daarvan naar leerlingen. Deze beide aspecten laat ik mij door niets en niemand afpakken.

Nawoord van Erik Kwakernaak

Ik probeer de vier reacties heel kort samen te vatten. Twee ervan wijzen op aspecten die ik niet of te weinig genoemd heb: tweetalig onderwijs (van Gool), de professionele groei van docenten en gedifferentieerd inspelen op en activeren van leerlingen (Haenen en Koopman). Volgens Ris heb ik teveel aspecten

genoemd heb, terwijl de Vries van mening is dat meerdere wegen naar goed vreemdetalenonderwijs (vto) leiden.

Om met dat laatste te beginnen: zeker. Iedere docent moet de ruimte hebben om te doen waar hij of zij goed in is en lol in heeft. Anderzijds: de maatschappij vraagt wel om een bepaalde minimumstandaard aan inhoud en kwalificaties waar het onderwijs in een vak toe leidt.

Haenen en Koopman brengen met hun vingerwijzing naar de leerlingen nog eens naar voren wat ik in mijn artikel noemde: de emancipatorische boodschap vanuit de onderwijskundige en vakdidactische theorie. Die boodschap, hoe belangrijk ook als na te streven ideaal, wilde ik niet nog eens brengen. Ik probeerde me uit mijn opleidersrol te verplaatsen naar een positie boven de partijen, om zichtbaar te maken tussen welke vuren (de 'baaierd' van De Vries) docenten zich bevinden.

Dat helikopterperspectief op de hele beroepsgroep (en niet op de individuele docent, die natuurlijk moet groeien van beginner naar professional) is gewaagd, want het levert een heel complex beeld op. En dan is mijn perspectief nog steeds te beperkt, want inderdaad ontbreekt de vergelijking met docenten van andere vakken (Ris), en trouwens ook met mvt-docenten in andere landen.

Van Gool wijst terecht op tweetalig onderwijs als belangrijke ontwikkeling. Ik zie dat als een bedreiging én een kans voor de beroepsgroep van vto-docenten. Een bedreiging, omdat het mvt-docenten (deels) aan de kant zet. Het toont nog eens aan dat leerlingen een vreemde taal kunnen leren door gewoon in een taalbad te springen. En dat in het lokaal naast je in je eigen school!

Anderzijds biedt tweetalig onderwijs het vto de kans te laten zien dat het zinvol is als het inspeelt op natuurlijke verwerving als basis. Dan kan, zoals de ervaringen met tweetalig

onderwijs uitwijzen, vto als flankerend vak heel goed helpen: de natuurlijke verwervingsprocessen vergemakkelijken, versnellen en stagnaties opheffen.

Maar tweetalig onderwijs helpt vrijwel alleen het onderwijs Engels vooruit, misschien een beetje het Duits, maar dringt deels dat vak en zeker Frans, Spaans, Italiaans en Russisch nog weer verder naar (of zelfs over?) de zijlijn. Tenzij die vakken dat voorkomen door praktische antwoorden te vinden op de vraag: hoe creëren we op de meest leerzame manier in elke les een taalbad(je) voor de leerlingen?

Dat is ook een belangrijk punt in de praktische aanbevelingen aan de beroepsgroep, waarmee ik aan het eind van mijn artikel vanuit de complexiteit van de analyse een richting probeerde aan te geven. Geen van de vier reacties gaat er (direct) op in. Heb ik er alleen maar open deuren mee ingetrapt? Ik hoop toch wel zeer dat ze stimulansen en steuntjes kunnen zijn voor alle mensen op de werkvloer die zich inspannen om het vto vooruit te helpen.